

СЕАНСЕ

НА ПОЧЕТКУ БЕШЕ... КИРЈАКОВИЋ

У Сенти – у којој су моји родитељи уочи Другог светског рата службовали као учитељи живео је и један песник... који је одавно заборављен... Чак и ја – који га се ево једини сећам – памтим га само по презимену:

Једном... када сам као дечак лутао сенћанским улицама, неко је у мојој близини управио прстом на једног усамљеног пролазника и рекао: „Оно је песник Кирјаковић“...

Отада, па за све време нашег неколикогодишњег боравка у овој уснулој вароши, из мени сасвим необјашњивих разлога: застајао сам постранце кад год бих угледао средовечног господина Кирјаковића... и пратио га погледом све док се овај не би изгубио са хоризонта... зашао у зеленило Народне баште... или замакао за неки улични угао... Покушавао сам – не знајући ни то зашто? – да у *његовој* појави откријем не само нешто несвакодневно, него чак и тајанствено... Али ми то никако није полазило за руком... сем што бих у таквим тренуцима, у самоме *себи* ишчепркао по коју загонетну полумисао, за какву дотад нисам ни знао...

Као ђак... знао сам „отприлике“ шта је то *песник*... Али међу моје вијуге никако није успевала да се умигољи и једна таква приземна мисао, по којој би и сада, *међу нама*, могли да постоје и да се крећу *живи* песници... По оно мало „стихуљака“ на које сам дотад наилазио у књигама што су ми допадале шака – песници су из *нашег говора* бирали и повезивали речи на *ишак* начин којим се нико у *овом* постојећем животу није служио... Они су за мене припадали неком времену у коме се говорило о сасвим другим стварима и малтене на неком другачијем језику!

Њихов језик се није могао *чуи*... него *прочишати*...

(Колико се сећам: још израна сам *памтио*... и чак потајно – када сам знао да ме нико не гледа – мицао уснама и шапатам, на улици, понављао по нешто од онога „најнеразумљивијег“ што сам у кући био прочитао...)

...О томе да је и господин Кирјаковић *заиста био песник*, обелоданило ми се безмало деценију касније... и то далеко ван сенћанских улица:

Као тек уписани студент књижевности... ројећи данима по хрпама предратних књига и часописа у Народној библиотеци код Калемегдана, изне-

нада сам – (у *Анџолоџији* часописа „Мисао“ коју је 1926. године уредио Сима Пандуровић) – на једној страници, набасао на лик мог старог сенћанског „знанца“. Са отиска једне фотографије гледао ме је својим беспомоћним (папирним) погледом. Под сликом је писало: *Сл. И. Кирјаковић*. На суседној страници се налазила његова малена песма „Ноћ у парку“... која се завршавала стиховима:

*Тишина. Ишчезле су сене.
На лиићу сјава ветар.*

Нема друге: био је то чак и онај исти сенћански парк – звани Народна башта – у чијем је зеленилу, онако фантомски, нестајао преда мнош... некада... *мој незаборавни њесник...* господин Кирјаковић...

ВЕЧНА УСПОМЕНА ИЗ БАЊЕ

По обичају – као и многе друге службеничке а нарочито учитељске породице – и наша петочлана обитељ би се сваког летњег распуста обрела у некој од бања у Србији: Јошаничкој, Рибарској, Сокобањи, Врњачкој, Куршумлијској... Не знам више у којој је од наведених бања то било – (можда у Сокобањи?) – нити имам више код кога то да проверим... али, памтим: да је у једној минијатурној јаружици са лековитим и врелим извором („у којем је могло и јаје да се скува“) свакога преподнева седела поред воде (која је за нас, децу, непријатно и раздражујуће „лукнула,“) омања група бањских гостију... неvezано ћаскала... и усредсређено „инхалирала“ пару која се одвајала и распростирала из приземног гротла лековитог извора... Сви присутни су се са посебним уважавањем помицали и правили место уз сами извор... када би се у неколиким узастопним преподневима појављивао однекуда омалени старији човек... са великим брковима... у буретском оделу и са сламним шеширом на глави... Молио је присутне да наставе своје разговоре... а он би поседео међу њима које време... и знатижељно ћутао... По накнадним објашњељима мога оца: Нушић је ослушкивао шта народ прича... и како прича... којим се све речима служи и каквим све акцентима говори... (јер је међу присутним бањским гостима било људи, жена и деце различитих социјалних и духовних нивоа... а нарочито се њихова међусобна разноврсност осећала по географској шароликости места из којих су долазили)... Отац је причао да се Нушић, једног преподнева, пред свој повратак у Београд, са свима присутнима око извора поздравио и руковао... па чак и са нама децом, расутом по блиској околини... Родитељи су нас прикупљали из шумарака и звали да се за „вечну успомену из бање“ рукујемо са овим „великим човеком“... за нас помало смешним „човечуљком“ с великим брковима и сламним шеширом...

Убрзо после тога, у Сенти, отац нам је у породици рекао – да је умро онај необични гост из Бање „кога смо сви познавали“...

ВЕЛИКО ГРАДИШТЕ – КРУШЕВАЦ

Велико Градиште!

При самом шапату имена ове драге варошице на Дунаву – завичајног места моје мајке – искрсава пред мојим (зачкиљеним) очима сијасет заматљених слика. Неке од њих – као оживеле – гуркајући постранце једна другу, отимају се о примат у мојој меморији.

И ево: како се једна најудаљенија сличица, са својим невеликим снагама, али, изгледа, са најзгуснутијим смислом за онај *основни* ток у моме животу, сама издвојила у први план:

Међу многим Градиштанцима из ближе и даље фамилије моје мајке – који су данима навраћали у кућу наше баба-Љубе да виде прве ратне „мученике“ који су стигли у њихово скрајнуто и мирно место – нашла се и једна овдашња професорка, по имену Миланка.

Моја мајка – осећајући и она, још одраније, попут оца, зачетке оних мојих раних склоности ка „фантазији“ – нагла се према мени и дошапула ми: – Ова госпођа је сестра једног песника... који је одавно умро...

(По обичају свих оних који су долазили „да нас виде“: и госпођа Миланка ме је сажаљиво помиловала по коси... као најмлађег „мученика“... иако сам се ја, узгред буди речено, осећао орнијим него ли икада дотад, јер се пред мојим малим и скученим животом тек сада отварао један сасвим непознати и далеко непредвидљивији период...)

Била је то полусестра (по оцу) песника Душана Васиљева, која је била удата за једног Градиштанца, по презимену Обрадовић... (како се и моја мајка девојачки презивала)...

Цела ствар око овог сусрета није стала само на овоме...

Тек идућег лета, 1942. године, на следећој постаји у нашем избеглиштву, збио се необични *ейилоџ* у вези са овим сусретом:

На тврдој корици једне књиге – положене на колену – која ми је уместо стола послужила као подлога за мој лист хартије: исписао сам своје прве (уске) редове који су – вероватно само визуелно – наликовали на стихове...

Та сивкастоплава књига Српске књижевне задруге – која се пуким случајем, из једног туђег избегличког кофера, у Крушевцу, нашла у мојим рукама – носила је у заглављу име оног помињаног полубрата госпође Миланке из Великог Градишта: Душана Васиљева...

(2000)

AMARCORD

Сећам се... како је писац ових редова (који ће уследити) – када је био још сасвим мали дечак – једном, запитао свог оца:

– Је ли, тата, да ли је твоје име изашло неки пут у новинама?

Отац се испрва гласно насмејао, па замислио, а онда је кроз неки замишљени смешак – видело се то по његовом одлуталом погледу – почео да се присећа:

– У правим новинама... колико знам није никада... Сем у *Службеном листу*, кад су ме поставили за учитеља... и када сам добио премештај...

– Е, видиш, моје ће име изаћи у новинама – рекао је неочекивано малишан... (будући аутор и ове, ко зна већ које по реду, књиге)...

Никада нисам могао себи да објасним како сам могао овако нешто да измислим и кажем, у време кад сам тек почињао да говорим, када сам једва и наслућивао шта је то *име* и шта је то она велика, ишарана хартија, коју су звали *новине*, а која се свакодневно налазила раширена у очевим рукама... тако да му по читаве сате нико у кући није успевао да сагледа заклоњено лице...

Не могу то да објасним, ево, ни сада, док састављам овај запис... али знам да се она моја давнашња, неочекивана мисао, остварила веома рано: једва да сам имао седамнаест година...

Добро се сећам тог дана: био је 26. децембар 1945!

Било је хладно јутро, пуно изнова нападалог и још неугаженога снега, а уз то и недеља или неки празник, када се није ишло у школу и када се свет још одмарао по кућама.

Са моје далеке периферије стигао сам – готово празним трамвајем – до центра Суботице. На првом киоску на којег сам наишао – (већ данима сам потајно ишчекивао, *шај*, још од раније обећани, али за мене неизвесни, *час!*) – купио сам најновији број локалног суботичког листа.

Са отвореним новинама, из којих ме је с врха једне странице посматрало моје име и презиме... *Стеван Раичковић*... отиснуто *йојачано-црним* штампарским словима, дуго сам стајао у *белој*, скоро пустој, улици...

Онда сам купио још два примерка листа – (толико ми је новаца још преостало) – и у свакоме од њих, изнова, тражио *оно* своје (умножено) име и презиме, отиснуто у врху *оне* (исто пагиниране) странице, над нанизаним стиховима песме „Мајка над завејаним успоменама“... која се колико до јучер налазила скривена у једној *јединој* мојој (линијској) свесци, помешана са осталим, још неисписаним, ђачким рукописима...

Полако – чини ми се без и једне додатне мисли која би ме реметила – враћао сам се пешице на своју удаљену периферију, завејаним улицама... и још увек неугаженим целцем...

СЕАНСЕ

Базајући месецима, усамљен и анониман, по лавиринтима Престонице... једном ме је неки глас – (изговоривши чак и нетачно моје „незграпно“ презиме!) – дозвоао за свој „баштенски сто“, истурен на тротоару пред маленом периферијском кафаном, негде у залеђу Ботаничке баште... Био је то мој исписник Слободан Марковић, кога сам међу првима од младих београдских песника, већ полупознавао...

Сео је са *још* двојицом-тројицом „сличних“ песника... али је међу њима, за истим столом, било и неколико уметника у сасвим поодмаклим годинама...

Како је време одмицало, овакви или слични сусрети су постајали за мене све учесталији: мењале су се „локације“, па и они гласови који би ме „дозвали“... и сами „састави“ које сам за столовима затицао... Било је међу њима и оних најстаријих: са неверицом се питам – како је уопште било могуће да сам их затекао још увек у животу? И тада, када сам био међу њима, понеки од њих су ми деловали као да су се за кафански сто, само за ту прилику, сјатили са *онога* света. Или обрнуто: као да сам ја – неким мистериозним случајем – право са корзоа у Кнез-Михаиловој улици, зашао за *ону* границу иза које борави историја...

(Све се то догађало тек коју годину иза рата: већина тих старих уметника, која је припадала и старом, срушеном друштву, као да је још увек са извесним страхом, али и све разбуђенијом знатижељом, искрсавала из рушевина на светлост дана, у жељи да се – макар испрва и само својом усменом литерарном причом – полако укључи и у нови живот... међу неке од нових, тек стасалих, песника и уметника... Обично међу оне који би им се учинили најбезопаснијим...или...пак... највише налик њима самима...)

Понекад су ове спонтане литерарне сеансе отпочињале да наликују на спиритистичке:

Вељко Петровић је – са неком „однегованом“ ноншаланцијом – причао о Лази Костићу, Сремцу или Скерлићу („Скерли“, како му је тепао) – исто онако као што је неко од нас полуанонимних песника „убацивао“ понеку најновију анегдоту о „Вампиру“ (како смо у то време звали Слободана Марковића)... или се гласно присећао какве „још необјављене“ строфе Велеса Перића, Светислава Мандића... (које сам такоређи малочас био оставио на „штрафти“)...

Повучени и малтене стидљиви, остарели Тодор Манојловић – који је навраћао из Баната успорено је „диванио“ своје успомене на Адија из Пеште и Париза... Преводац (и песник у младости) М. М. Пешић надахнуто је говорио о свом „интимусу“ из московских дана Сергеју Јесењину... а Винавер – готово обузет пеном евоцирао је своје „невероватне сусрете“ са Блоком и Мајаковским...

Сима Пандуровић је са незамиреном сетом помињао свог „прерано изгубљеног“ Диса и „разбољеног Бору из Врања“... а (лички) сликар Аралица се („као да сада гледа“) сећао како је као православни „школарац“ био на пријему, у Ђакову, код Штросмајера!

Заиста: дубина *оживело̄ времена* – макар и у успоменама – која се стицала за Једним обичним кафанским столом затуреним у послератном Београду, бивала је на моменте незамислива... и вртоглава...

Како ми се свет у таквим тренуцима причињавао малим а историја присном и сва повезана живим и непрекинутим нитима: како су се времена, једно са другим (и трећим), фантастично – као помоћу неких духовних спојених судова – преливала и међусобно мешала...

СУСПРЕТ НА АДИ МЕЋИЦИ

Нису у мојој младости били нимало усамљени ни тренуци, па и читави периоди, када сам осећао исконску потребу, да се макар и накратко, укљоним са хоризонта... на којем су се налазили и *друџи*... Нарочито моји песници... (Никакве своје ушушкане избе нисам имао... и био сам напросто принуђен, да већ након јутарњег буђења, закорачим у улицу...) У таквим својим расположењима често сам се обретао на периферијским деловима Београда... где сам претпостављао да ме нико не зна... Часима сам пролазио поред непознатих кућа... и башта које су пуцале покрај мене... или се само, кроз шупљине у оградама, назирале... заједно са торзоима својих фантомских житеља...

Понекада сам одлазио и даље од београдских предграђа... у саму дивљину... без игде икога...

...У потпуној тишини једног новембарског дана, седео сам на празној тераси мале и напуштене кафане-сојенице, смештене на Ади Међици, у непосредној близини издужене Аде Циганлије. Мимикријски уплетена међу стаблима и гранама врба, дрвена тераса је готово са свих страна била обавијена безвучним појасом успорене савске воде. Апсолутна физичка усамљеност, у коју сам брзо утонуо, деловала је постепено и на изолацију мојих мисли. Оне су се полако, као нека осека, повлачиле из свих оних преокупација због којих сам и пошао у потрагу за неким скровитим и непознатим местом.

У једном од каснијих тренутака, окренуо сам се према отвореним, избаченим вратима, у чијим даскама су биле урезане и појачане тамном бојом неке реченице, симетрично распоређене једна под другом.

Учинило ми се да имају облик стихова.

Затворио сам очи: никад ми у животу поезија није била толико туђа и непотребна као у том тренутку. Из многих разлога... Један од њих је био и тај што сам се баш у истој часу *већ налазио* у чистом, дестилисаном простору лирике, у којем би свака уобличена поетска мисао или слика, па чак и реч, деловали као сувишни и насилнички акт над поезијом саме природе... Други, исто тако важан разлог, лежао је у мом дугом и нелепом искуству са стиховима исписаним по разним кафанским зидовима.

Неодлучно, али ипак. дигао сам се од стола и приближио вратима. У даскама су заиста били урезани стихови, распоређени у два катрена:

*Како су мирни сви наши њејзажи,
И њуни сејше у вечерње часе,
Као да душа њајничке нам расе
По њима блуди и ујшехе ѡражи.*

*Ах, збоџом, Госјо: ево вече ѡада,
Сва разнобојна мирно ѡече Сава,
И сивомрка над њом. Мала Ада,
Ко цвекѡ водени над ѡаласом, сјава...*

Стајао сам у амбијенту који је био и аутентични поетски оквир ових песникових стихова.

Мој страх пред бедом поезије, коју сам очекивао, преображавао се нагло у страх пред њеном тајанственом величином, на коју сам наишао: Милан Ракић је из своје огромне временске удаљености, само са те две строфе, дубоко протумачио и моје *часе* у којима сам се беспомоћан и без речи налазио у том новембарском дану на измаку. Никада као до тог тренутка нисам тако драматично осетио како ми се један поетски фрагмент, на свој папирно-апстрактни начин одавно познат из књига, указао у толико измењеном, готово *живом* облику. У једној спонтаној и брзој *анализи* – које заправо нисам био ни свестан – вршио сам на лицу места *ипроверу* малтене сваког поетског и психолошког детаља уграђеног у ове две строфе...

*

Када сам се у *вечерње часе* враћао са Аде Циганлије у град – који је после минулог новембарског сунца, ту и тамо, тек отпочињао да се електрично просветљава чини ми се да сам стрепио, да бар за извесно време, не сретнем било ког од познаника... поготову мојих песника... Знам да би ме свако од њих упитао *одакле* и *куда* идем... После мога одговора, наслућивао сам и питање: с ким сам, забога, био у тој пустињи?

Како да им одговорим, мирно и истинито, а да то ни мало не зазвучи „поетично“: да сам се на Ади Међици, сатима, налазио у друштву са господином Миланом Ракићем?

(*Стеван Раичковић* (1928–2007) поред поезије и књижевности за децу објављивао је и поетске и прозне записе, прозу и есејистичке и мемоарске текстове. Наративно-аутобиографска проза *Сеансе* узета је, по договору с песником, из књиге *Мале ипрозе*, остале иза песника, која ће се ускоро појавити у издању СКЗ. – *Тиодор Росић*)